

## **Garabonciás diák**

### **1.**

v. garabonciás diák, mindenféle bűbajos, ördögös mesterséghez értő varázsló, kit a szláv, német és román, tehát ugyszólván egyetemes európai néphittel egyező magyar babonás felfogásban egy régibb, pogánykori s egy újabb, keresztény középkori elemből keveredett alaknak tanulunk ismerni.

A régibb elem egy germán Odin-Wotannal rokon vonásokat mutató vihar-démon; az újabb pedig a középkori vándordiák (a «fahrender Scholast»), aki a néphitnek az előbbiről élő emlékeire támaszkodva, az ördöggel cimboraságban álló bűvésznek, sőt vele majdnem egyenlő hatalmu varázslónak tudta magát a naiv lelkek előtt feltüntetni.

Erre vall a neve is, amely nálunk olaszból került kölcsönvétel és az olasz negromanzia szó népies gramanzia alakjának magyaros ejtése. Az olasz alapszó pedig a görög nekromantia-ra lévén visszavezethető, első jelentése tulajdonképpen «halottidéző», «szellemidéző», megholtak lelkeinek segélyével bűbajoskodó varázsló, s csak népetimológiai félreértés alapján vált belőle a «Schwarzkünstler» és a szláv «fekete iskola diák»-ja.

A G. v. garabonciás szó eredetét Ipolyi (Magy. Myth. 454. s köv.) saját nyelvünkben keresvén, helytelen következtetésekre téved s egy ősmagyar pogánykori papirendet lát a garaboncok-ban. Fejtegetéseibe azonban tömérdek érdekes adatot sző be, amelyek ez alaknak a néphitben élő képét majdnem teljesen elénk állítják.

Kiegészítik e kép vonásait Asbóth Oszkár, Der Garabonciás diák nach der Volksüberlieferung der Magyaren (Archiv f. Slav. Philol. IV, 611-627) és Lázár Béla A garabonciás diákról (Ethnographia, I, 277-285) című értekezései. A szó eredetét pedig Szarvas Gábor tisztázta a Nyelvőr VI, 97. s köv. lapjain (V. ö. u. o. 365).

**PALLAS NAGYLEXIKON****2.**

garabonciás, garabonciás diák

1. a magyar népi hitvilág → természetfeletti erejű személyeinek egyike. Egyéb elnevezései: barboncás, verboncás, tókás diák. A hozzá fűződő hiedelemkör legfontosabb motívumai: a → táltoshoz hasonlóan foggal vagy több foggal születik. Rongyos köpenyben, kezében könyvvel kopogtat be a házakba: tejet vagy tojást kér; sok nem kell neki, de nem szabad kimérni. Egész köcsög tejet kell eléje tenni: ha eltagadják, megmondja, hogy van a háznál tej, és fenyegetődzik: „majd adnál, de már késő lesz”. Büntetésül vihart, jégverést okoz vagy könyvéből „kiolvassa” a sárkányt és azon lovagol a falu fölött. A sárkány hosszú farka lesöpri a házak tetejét, a fákat pedig tövestől kicsavarja. A garabonciás ellen harangozással lehet védekezni, szokta is mondogatni: „a falu kutyái (= harangjai) igen harapósak, különösen a kisebbik.” A garabonciás 13 iskolát végez, így bűvös könyvhöz jut. Bűvös könyve segítségével a levegőbe tud emelkedni. Sárkány húsából tesz a nyelve alá, akkor nem érzi a nap közelében a hőséget. –

Garabonciás-képzetünk három rétegből áll: egy egyetemes pogány európai, egy középkori keresztény és egy pogány magyar képzetből. Az első a germán vihardémonnal (Wilder Jäger), a másik a középkori vándordiókkal (vagana, goliard) hozható kapcsolatba. Az utóbbi ördöggel cimboráló bűvészek, varázslónak tüntette fel magát. A két idegen eredetű képzetbe beleolvadt a magyar táltoshit némely vonása is. A garabonciás szó görög eredetű, amely a latinon át olasz közvetítéssel került nyelvünkbe, ahol az eredeti 'halottidéző, szellemidéző' jelentést a középkor 'fekete iskola diákja' jelentés váltotta fel. Tévedés tehát pogánykori papi rendre („garaboncok”) következtetni a garabonciás képzetéből. –

2. Garabonciás a mondában: Jellegzetes → hiedelemmonda-típusok:

a) A garabonciás és a → sárkánygyógyó. 1. Fekete tyúk tojásából gyíkok kelnek ki, az emberek

agyonütik őket. Másnap egy kis gyerek jön, keresi a gyíkokat: „Ezek lettek volna az én lovaim.”

2. Télen egy ember gödörbe esik. Két óriáskígyó van a gödör fenekén. Nem bántják, sőt nyalnak. Az ember is azt teszi. A garabonciás időnként meglátogatja őket, de az öreget nem engedi ki, csak hét év múlva. Az egyik sárkánykígyót neki kell megnyergelnie. Hazamegy, nemsokára meghal. Valószínűleg ponyváról elterjedt történet, pontos mását írja le a Gesta Romanorum (CXIV). 3. A garabonciás a kígyó szájába kantárt vet, ellovagol Szerecsenországba. Ott a szerecsenek felkoncolják a kígyót, húsát a nyelvük alá teszik, mert a kígyóhús (sárkányhús) hűsít. 4. Emberek aratáskor egy nagy lyukat találnak. Szalmával betömik, meggyújtják. Óriáskígyó jön elő és egy alacsony, széles, vörös bőrű ember kígyóbőrbe csavarva. Ráül, elszállnak. 5. Valaki lelövi a garabonciás lovát, a sárkányt. A garabonciás beszél az ablakon, fenyeget. Az ember reggelre meghal. 6. Templomkerülő vadász vasárnap rálő egy állatra. Sárkánykígyóvá változik. Elviszi a vadászt, aki hét napot tölt vele a levegőben. A garabonciás imádkozza le. –

b) A garabonciás iskolái. A garabonciás 13 iskolát végez, egy barlangban az ördög tanítja. 13-an vannak. Szerencsekerékre ülnek, egy feltétlenül lebukik. –

c) garabonciás, tejkérés, vihar. A garabonciás aludttejet kér. Nem akarnak adni neki. Tejük vérré válik (béka ül benne). Vihar kerekedik. Aki megtagadta a tejet, az szenved a legnagyobb kárt, az adakozók megmenekülnek. A garabonciás a mezőn dolgozókat a közelgő viharra figyelmezteti. Szemtanuk látják, amint előhívja a sárkánykígyót. Akik nem hallgattak rá, károsulnak. A határban leereszkedő felhőből három garabonciás száll le, juhással bárányt süttetnek maguknak. Újra leszáll a felhő, elmennek. Ezek a legnépszerűbb mondatípusok. –

d) A garabonciás és a könyve. Kocsira kéredzkedik. A kocsis (vagy utasa) az alvó garabonciás könyvébe beleolvas. A kocsi emelkedni kezd. Amikor abbahagyja; leszállnak. (Elterjedt típus.) Változatok: A garabonciás könyvébe néző személy távoli helyen (pl. a miskolci piacon) találja magát. Amikor visszalapoz, újra hazajut. A garabonciás könyvébe egy gyerek belelapoz. Először egy kis kígyó, majd egy nagy jön ki, rátekeredik a gyerekre, megfojtja. –

e) A garabonciás és a kincs. 1. A garabonciás csordásbojtár segítségét kéri „lovai” (két kígyó) megnyergeléséhez. Nem szabad elvéteni a nyergelést, a kantárt a kígyó szájába kell vágni. A bojtár egy hét múlva rengeteg kincsel tér haza, ti. a kígyók egy barlangban kincset őriztek. 2. Kígyók mágikus fúvel ajtót nyitnak a földbe. Egy juhász titokban utánozza őket, utánuk megy. Kincset talál; „emberalakforma” őrzi. Titoktartásra esketi. Egy telet tölt a föld alatt. Kiszabadulva a garabonciás „kipofozza” belőle a titkot, az emberformájú lény ugyanis az ő eltűnt „lova”. Visszaváltoztatja. A juhász sajnálja, hogy otthagya a gyémántkövet és a márványkövet, amelyet nyalogatva elmúlik az éhség (vö. a) 2., 3. A garabonciás egy zsák krumplit akar adni

egy vargának, de az csak három szemet fogad el. Zsebében arannyá válik. –

f) garabonciás táltos vonásokkal. 1. A garabonciás kezében a bot a holdig nő, felmászik rajta a felhőkbe. 2. Garabonciások viaskodása szőke és fekete bika képében. A szőke garabonciás társai segítségét kéri (verjék a fekete garabonciás körmét, heréjét stb.). Győz, megszabadul, ill. új küzdelem vár rá, ahol elpusztul. –

Irod. Róheim Géza: Magyar néphit és népszokások (Bp., 1925); Holló Domokos: A garabonciás diák alakja a magyar néphagyományban (Ethn., 1934); Kovács Ágnes: Kalotaszegi adatok a lidércről, sárkányról, garabonciáról, rosszakról, prikolicsokról, boszorkányokról (Ethn., 1947); Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben (Bp., 1958); Mozsolics Amália: Hegyháti hagyományok (Savaria, 1963); Erdész Sándor: Drachentypen in der Ungarischen Volksüberlieferung (Acta Ethn., 1971); Pais Dezső: A garabonciás és társai (A magyar ősvallás emlékeiből, Bp., 1975).

### 3.

## A GARABONCIÁS

(Szántai Lajos előadása)

Ez az előadás szerves folytatása a "TÁLTOS"-nak.

Milyen tulajdonságokkal rendelkezik a GARABONCIÁS?

Hogyan lehet őt felismerni?

Milyen a viszonya a táltossal?

És mit nem lehet neki mondani, ha bekopog hozzánk...

<http://www.dobogommt.hu/dobogo/letoltes.php?dlid=alldownloadshun20050000000011>

